

DISCUȚII ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ BĂNĂȚEANĂ DIN PERIOADA 1886-1918 CU PRIVIRE LA TERMINOLOGIA PEDAGOGICĂ

IOANA LOREDANA BANADUC

Discuțiile teoretice asupra terminologiei pedagogice nu au reprezentat o preocupare în lingvistica românească. Nu există studii cu caracter teoretic, după cum lipsește și o cercetare completă a evoluției sale în limba română. Comparativ cu alte limbaje de specialitate, atât terminologia școlară¹ sau a învățământului, în ansamblu, cât și cea pedagogică au fost prea puțin cercetate. În general, în lucrările de istorie a limbii române aceste cuvinte sunt grupate în categoria lexicului cultural². Studiile efectuate de specialiștii în științele educației sunt sporadice, proble-

¹Cf. Doina David, *Terminologia administrativ-juridică. Prefixarea, componentă a procesului de „reromanizare”*, în vol. *Limba și cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania și Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1980; Dorina Chiș-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții*, Timișoara, Editura Mirton, 2006, p.178-191. Ștefan Munteanu, *Lingvistică și stilistică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 56-57.

²Florica Dimitrescu, *Note asupra cuvintelor românești din sfera semantică a culturii*, în vol. *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993, p. 121-127.

matica limbajului de specialitate fiind abordată mai mult din perspectivă filozofică și logică³.

Potrivit lui N.A. Ursu, stilul științific se creează relativ târziu, chiar dacă au existat sporadic, încă din secolul al XVII-lea, al XVIII-lea, unele scrieri al căror conținut de idei evidențiază faptul că s-a pus problema găsirii unor noi termeni care să denumească noi concepte.

O primă etapă se conturează la sfârșitul secolului al XVIII-lea și durează până în jurul anului 1830. Cuprinsă între anii 1780-1830, această etapă este caracterizată prin tendința de „asimilare a științei moderne și de formare a spiritului științific la români”⁴. Nota specifică a acestei perioade se regăsește în individualitatea scrierilor, textele vremii se diferențiază de la un autor la altul prin denumirile diferite date noilor noțiuni, ba chiar prin amestecul formelor termenilor științifici.

Perioada cuprinsă între 1830-1860 reflectă tendința de modernizare prin intensificarea activității culturale din toate provinciile: apariția presei în limba română și contribuția acesteia în acțiunea de popularizare a științei, înființarea și dezvoltarea învățământului de toate gradele și, nu în ultimul rând, contribuția oamenilor de cultură, prin scrierile lor, care, cu toate că nu erau scrieri originale, ci doar traduceri, au contribuit la punerea bazelor terminologiei științifice românești. În jurul anului 1860, ca „încununare a unei susținute

³Constantin Sălăvăstru, *Logică și limbaj educațional*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995; Marin C. Călin, *Filozofia educației*, București, Editura Aramis, 2000; Idem, *Teoria și metateoria acțiunii educative*, București, Editura Aramis, 2003.

⁴N.A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962, p.10. Cf. și N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*. Vol. I: *Studiu lingvistic și de istorie culturală*, vol. II: *Repertoriu de cuvinte și forme*, Iași, Editura Cronica, 2004, 2006.

preocupări de cultivare a limbii, stilul științific al limbii române este aproape format”⁵, declanșându-se „a treia perioadă în dezvoltarea stilului științific, care continuă până în zilele noastre”⁶. Această perioadă fecundă este denumită „etapa de creație științifică românească”⁷ și datorită inițiativelor forurilor superioare, universitățile, Academia Română, inclusiv a acțiunilor întreprinse de celelalte societăți științifice.

Concluziile diverselor cercetări în domeniu evidențiază faptul că „deși există o dezvoltare științifică comună relativ omogenă, totuși fiecare domeniu prezintă propriul ritm de dezvoltare, nesincronizat în mod obligatoriu cu celelalte domenii”⁸. Aceste aserțiuni ne permit să afirmăm că apariția și dezvoltarea limbajului pedagogic nu s-a realizat independent de istoria pedagogiei și a gândirii pedagogice la români. De asemenea, evoluția acestei terminologii este strâns legată de evoluția societății.

Din perspectivă diacronică, procesul formării limbajului pedagogic se poate prezenta ca o succesiune de imagini distincte create de personalitățile culturale ale vremii. Aceste tablouri descriu o serie de etape care, din punct de vedere lingvistic, evidențiază întrepătrunderea elementului popular, din cauza lipsei unor termeni de specialitate, cu elementul nou, neologismul, pentru a se constitui, în faza modernă a limbii literare, noi posibilități de expresie în acest domeniu.

Deoarece abordarea științifică a fenomenului educațional s-a dezvoltat după anul 1880⁹, noul statut al „științei peda-

⁵*Ibidem*, p. 149.

⁶*Ibidem*, p. 154.

⁷*Ibidem*, p. 155.

⁸Cf. Alice Toma, *Terminologia geografică românească în secolul al XIX-lea*, în „Limba Română”, an XX, Chișinău, nr. 1-2, 2010, www.limbaromana.md

⁹Sorin Cristea, *Dicționar de pedagogie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998, p. 26.

gogice” și rolul acesteia în pregătirea tinerilor pentru meseria de dascăl este bine înțeles de către oamenii de școală. Relevantă este în acest sens opinia lui Ioan Simu: „Învățarea și cunoașterea științei pedagogice nu se poate cugeta fără cunoașterea și învățarea elementelor din care se compune. Aceste sunt cunoașterea cât se poate de perfectă a omului fizic și spiritual și a vieții practice omenești, pentru care scop în institutele preparandiali să se propună viitorilor învățători, pe lângă cele prescrise prin lege, ca studii deosebite: Antropologia și Psihologia”¹⁰.

În continuare nu ne propunem să evidențiem contribuțiile bănățene semnificative în direcția formării unui limbaj de specialitate, ci oferim o perspectivă asupra discuțiilor din presa bănățeană, din perioada 1886¹¹-1918, referitoare la terminologia pedagogică.

Cert este că prin apariția și dezvoltarea presei de specialitate se deschide aria cunoașterii, se transmit modele culturale și spirituale de la o epocă la alta, de la o zonă geografică la alta, conturându-se dorința emancipării naționale și culturale. Rolul acestor publicații de profil este intuit chiar de către cei care guvernau: „În puterea legilor naturale răsar foi pedagogice din sânul lor (românilor-subl.n), deși acele nu-și pot împlini misiunea abătându-se spre scopuri lăaturalnice”¹². Aceste „scopuri lăaturalnice” au determinat disjungerea limbii naționale față de

¹⁰Ioan Simu, *Despre școala populară și învețătoriu*, în „Almanach edat de Reuniunea învețătorilor dela școalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeșului”, Caransebeș, Editura Comitetului Reuniunii, 1899, p. 91.

¹¹Anul 1886 semnifică anul apariției în Banat a publicațiilor „Ludimagister” și „Foaia Diecezană”.

¹²Vasile Goldiș, *Raportul Ministrului de culte și instrucțiune publică despre starea învățământului în Ungaria*, în „Foaia Diecezană”, Caransebeș, an III, nr. 9, 1888, p. 3.

corpul statului străin și propagarea ideii de unitate de limbă și cultură a românilor¹³.

Din perspectiva evoluției limbii, dorința arzătoare de a moderniza limba în spirit latin și de a menține limba scrisă cât mai aproape de limba vorbită, incluzând aici și „lipsa unui centru național politico-administrativ, menit să exercite prin autoritatea lui o influență oficială asupra limbii”¹⁴, cât și urmele influențelor maghiară și germană în limba scrierilor au dus, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la configurarea unei variante a limbii scrise din această zonă (Banat și Transilvania), diferită oarecum de cea din România. În special în limba periodicelor din acest colț de țară și din Transilvania erau întâlnite elemente vechi și elemente noi, deopotrivă. Îmbinarea noului cu vechiul pe terenul limbii a însemnat pe de o parte îngreunarea integrării acestei variante în configurația generală a limbii literare unitare, iar pe de altă parte a permis evidențierea contribuției variantei regionale la constituirea normelor unice ale românei literare moderne.

Aceste aspecte ale limbii presei au trezit interesul filologilor de peste Carpați. Analizând stilul unor periodice românești, Titu Maiorescu, în studiul *Limba română în jurnalele din Austria*, sublinia că unii jurnaliști ardeleni ai epocii „introduc în limba română o denaturare a spiritului propriu național” prin „formarea noilor expresii și prin construcțiunea lor sintactică”¹⁵, prin „germanizarea limbii, [...] îngreunarea stilului,

¹³Cf. Gabriel Țepelea, *Corelația limbă-literatură. Investigări despre clasici români*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 156.

¹⁴Ștefan Munteanu, *Preocupări referitoare la unificarea și cultivarea limbii române în Transilvania la începutul secolului al XX-lea*, în *op.cit.*, p. 48.

¹⁵ Titu Maiorescu, *op.cit.*, în *Opere I. Critice*, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, 2005, p. 91.

paralel cu exagerarea lui și falsa originalitate în formarea și întrebuințarea cuvintelor”¹⁶.

De asemenea, au apărut și în articolele de specialitate ale vremii referiri la instabilitatea terminologiei din domeniu. În anul 1887, la apariția ediției a doua a *Psichologiei empirice* de Ioan Popescu, profesor al Institutului pedagogic-teologic din Sibiu, a cărui lucrare a circulat și în Banat, Ștefan Velovan publică în „Foaia Diecezană” câteva observații referitoare la denumirile conceptelor: „educațiunea e influențată încă de principiile unei curate speculațiuni și stăpânită de noțiuni al căror conținut nu e fixat decât prin sonorile terminilor cunoscuți”¹⁷. Spre exemplu, încă din primele pagini ale lucrării lui Ioan Popescu, autorul încearcă să explice sensul cuvântului *psihologie* și nu uită să prezinte critic terminologia folosită în unele publicații pentru a desemna această noțiune: *psihografie*, *psihonomie*, *psihosofie*¹⁸. Conștient că rolul filologilor este necesar pentru a învinge dificultățile generate de inconsecvențele de ordin lingvistic, Ștefan Velovan amintește de „recensiunile în limba română a dlor T. Maiorescu și G. Pletos, apărute asupra primei edițiuni” a cărții lui I. Popescu. Încântat de atenția acordată, Velovan notează: „Dovediră interesul cel viu ce animează cercurile școlare române pentru o ramură de știință

¹⁶ *Ibidem*, p. 92.

¹⁷ Ștefan Velovan, *Psichologia empirică de I. Popescu. Dare de seamă de Șt. Velovan*, în „Foaia Diecezană”, Caransebeș, 1887, nr. 49, p. 3. Prima ediție a cărții apare în anul 1881. În Banat, derivatele de la neologismul *psichic* au păstrat grupul consonantic *ch* latin și francez sub influența limbii germane. Grupul consonantic și-a menținut vechea pronunțare *h*, potrivit pronunțării limbii latine în Europa Centrală, în lumea germană și slavă. Vezi N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare*, vol. I, București, Iași, Editura Cronica, 2004, p. 27.

¹⁸ Ioan Popescu, *Psichologia empirică*, Sibiu, 1881, p. 4.

menită a servi de temelie educațiunii și instrucțiunii”, specificând din ce perspectivă a fost analizată lucrarea științifică, „se mărginiră a privi cartea din punctul de vedere al limbei, ocupându-se, cea dintâiu cu materialul lexical și stilistic al cărții, iar cea din urmă mai vârtos cu terminologia română, referitoare la științe psihologice”¹⁹.

Titu Maiorescu îl considera pe Ioan Popescu ca fiind unul dintre acei autori „care scriu așa încât să-i înțeleagă toți românii”, al cărui manual „poate împlini deocamdată golul simțit în această privire în mica noastră literatură pedagogică”²⁰. Lucrarea fiind o compilație după câțiva autori germani, autorul, spune Titu Maiorescu, „a cetit prea mult, a tradus prea mult din nemțește și nu s-a ferit pretutindenea de germanisme”²¹. Criticul demonstrează prin câteva exemple că limba noastră are de suferit din „involuntara deprindere cu modul de cugetare și de exprimare al germanilor”²², militând pentru atitudine echilibrată în planul limbii prin acceptarea acelor neologisme „absolut necesare” și prin respingerea acelor cuvinte inadecvate spiritului limbii române. Din dorința de a defini conceptul de *imaginație*, cuvântul ales de I. Popescu este o invenție după germanul *fantasieren*: „libertatea fantasiei trebuie să fie dominată și regulată prin judecată, dacă e ca să se distingă de ceea ce se numește *fantasare*”²³. De asemenea, condus de principiile curentului latinist, I. Popescu încearcă să

¹⁹ Ștefan Velovan, art.cit.

²⁰ Titu Maiorescu, *O psihologie empirică în limba română. I. Popescu: „psihologia empirică sau știința despre suflet între marginile observațiunii”* (1 vol. în 8, XIV și 290 pag., Sibiu, 1881), în *Opere I. Critice, București*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, 2005, p. 955.

²¹ *Ibidem*, p. 959.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 962.

înlocuiască cu neologime „toate cuvintele slavone (*debil* în loc de *slab*, *habituală* în loc de *obicinuită* etc)”²⁴.

Absența unor criterii coerente și unitare de înregistrare a noilor termeni, diversitatea surselor și cantitatea mare de neologisme intrate în limbă sunt teme ce au provocat „dezbateri publice” ale filologilor, scriitorilor, oamenilor de școală și ale cărturarilor din toate zonele culturii. Modernizarea și constituirea vocabularului specializat s-a realizat în strânsă legătură cu organizarea unitară a limbii române literare moderne, chiar dacă limba presei din Banat și Transilvania a fost parțial tributară fluctuațiilor de forme ce au caracterizat varianta literară ardelenescă²⁵.

Cert este că lexicul este cel care se adaptează mereu situațiilor culturale și spirituale. El devine astfel o sursă de informare asupra unei perioade determinate din viața spirituală a unui popor.

Bibliografie

Călin, C. Marin, *Filozofia educației*, București, Editura Aramis, 2000.

Idem, *Teoria și metateoria acțiunii educative*, București, Editura Aramis, 2003.

Chiș-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții*, Timișoara, Editura Mirton, 2006.

Cristea, Sorin, *Dicționar de pedagogie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998.

²⁴ *Ibidem*, p.963.

²⁵ G. Ivănescu este de părere că între anii 1840-1880 are loc „o fuziune a dialectului literar ardelenesc cu cel bănățean, care-și impune unele particularități ale sale tuturor scriitorilor latiniști”. Vezi G. Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii române literare*, Iași, Tipografia Alexandru A. Țerek, 1947, p. 133, 370-374., Idem, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 628.

David, Doina, *Limbă și cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania și Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1980.

Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993.

Ivănescu, G., *Probleme capitale ale vechii române literare*, Iași, Tipografia Alexandru A. Țerek, 1947.

Ivănescu, G. *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980.

Maiorescu, Titu, *Opere I. Critice*, Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers enciclopedic, 2005.

Munteanu, Ștefan, *Lingvistică și stilistică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.

Sălăvăstru, Constantin, *Logică și limbaj educațional*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

Toma, Alice, *Terminologia geografică românească în secolul al XIX-lea*, în „Limba română”, an XX, Chișinău, nr.1-2, 2010, www.limbaromana.md

Țepelea, Gabriel, *Corelația limbă-literatură. Investigări despre clasici români*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

Ursu, N.A., *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962.

Izvoare:

„Almanch edat de Reuniunea învățătorilor dela școalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeșului”, Editura Comitetului Reuniunii, Caransebeș, 1899.

„Foaia Diecesană, Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebeșului”, 1886, 1887, 1888.

Ioan Popescu, *Psichologia empirică*, Sibiu, 1881.

DISCUSSIONS SUR LA TERMINOLOGIE PÉDAGOGIQUE DANS LA PRESSE DU BANAT (1886-1918)

Abstrait

Dans cet article nous essayons de présenter quelques discussions sur la terminologie pédagogique qui sont apparues dans la presse du Banat du XIXe siècle et le début du XXe siècle, en relevant le rôle des revues roumaines avec des préoccupations pédagogiques.